

Rond 1800 was het afgraven van veen in de omgeving van Noordwolde helemaal afgelopen en was het dorp zeer verarmd. Opmerkelijk is dat de groei van de bevolking gestaag doorging. De bebouwingkern van Noordwolde ontwikkelde zich op een kruisvormige wijze langs beide zijden van de weg naar Vinkega en de vaart, de Splittinge. Hierdoor kwam de kerk buiten de dorpskern te staan. Noordwolde is één van de weinige plaatsen waar deze opvallende excentrische plaats van de kerk voorkomt.

Omstreeks het jaar **1800** telde Amsterdam op een bevolking van 200.000 zielen ruim 80.000 armen. Zes jaar later behoorde de helft van de bevolking tot de bedeeden. De invloed van de Franse bezetting deed zich duidelijk gelden. Er was economische ellende en armoede. Niet alleen in Amsterdam maar in het hele land.

Na de veenaftgravingen werden de bewoners van de heidevelden rond Noordwolde en omgeving door armoede gedwongen stukjes terrein te ontginnen om zichzelf in een minimaal levensonderhoud te kunnen voorzien. De arbeidende Noordwolders waren vlijtiger dan elders in Friesland en vulden ledige tijd met het vlechten van mandjes van in het wild groeiende wilgenteen. De manden werden overal in het land verkocht, met name in Amsterdam. Ze werden vervoerd met wagens vol.

Deze tijd rond de eeuwwisseling valt midden in de periode van het Classicisme. De uiting van deze stijl van kunst en cultuur is globaal te kaderen in de periode 1750-1850.

In 1804 kroonde Napoleon I (1769-1821) zichzelf in de Notre Dame in Parijs tot keizer der Fransen. Zijn groeiende glorie hield gelijke tred met zijn politieke succes. Er werden in de periode 1804-1815 vele Napoleontische oorlogen gevoerd.

In **1805** versloeg de Engelse admiraal Nelson de Frans-Spaanse vloot bij Trafalgar, nabij Cadiz. Deze verloren slag was voor Napoleon I aanleiding om in 1806 het 'Continentaal Stelsel'¹ af te kondigen. Om het effect hiervan te verzekeren, stichtte hij een aantal volstrekt van hem afhankelijke monarchieën, die hij aan zijn naaste familieleden toevertrouwde. Holland werd in **1806** een koninkrijk met zijn jongere broer Lodewijk Napoleon (1778-1846) op de troon. Door zijn manier van meeleven met het Hollandse volk verwierf koning Lodewijk Napoleon enige populariteit bij het volk. Hij verklaarde Amsterdam tot hoofdstad van het land en het Stadhuis op de Dam werd zijn Koninklijk Paleis.

Engeland beantwoordde het verbod om handel te drijven met een tegenblokkade, waarvan vooral de neutrale landen, waaronder Holland, slachtoffer werden. Dit leidde tot veel armoede en honger onder de bevolking.

Naar het oordeel van Napoleon I was zijn broer Koning Lodewijk Napoleon te weinig coöperatief bij de handhaving van de blokkade. De medewerking van de koning aan de conscriptie² en de tiërcering³ werd door Napoleon I ook onvoldoende bevonden.

¹ Continentaal Stelsel heet de opzet en uitwerking van Napoleons plan om de handel van Engeland te vernietigen met een blokkade. Neutrale landen en Frankrijks bondgenoten mochten geen handel meer drijven met Engeland. Maar dit land antwoordde met een tegenblokkade. De Engelse vloot beheerste de zee, de Engelse handel met andere werelddelen nam sterk toe en de smokkelhandel met Europa bleef doorgaan. Om de lekken in zijn bedachte Stelsel te dichten werd Napoleon gedwongen tot steeds verdere veroveringen.

² Conscriptie was de in 1798 in Frankrijk en tijdens de Franse overheersing ook in Holland en België ingevoerde inschrijving van alle jongemannen voor de verplichte krijgsdienst. Door middel van loting werd het benodigde contingent uit de ingeschrevenen aangewezen.

³ Tiërcering: het verminderen tot op een derde van de rente op de staatsschuld in Holland.

Voor Napoleon I was er toen voldoende reden om in **1810** Holland bij het Franse keizerrijk in te lijven. Lodewijk Napoleon verloor zijn kroon.

Ook jonge mannen uit Friesland werden ingeloot en traden meestal met tegenzin in Franse krijgsdienst, waarvan 70% niet terugkeerde. De leefomstandigheden in het Franse leger waren ronduit slecht. Soldij werd niet of nauwelijks uitgekeerd en voedselschaarste was groot. Eén van de Friese militairen in Franse krijgsdienst was Gerben Machiels Wassenaar, geboren op 13-10-1789. Hij was loteling van de lichterij 1809 in mairie St. Jacobiparochie, ingedeeld bij het 6e regiment chasseurs à pied (jagers te voet) van de Keizerlijke Garde, gelegen te St. Denis.

Hij schreef over zijn ontberingen en bevindingen de volgende brief aan zijn 'thuisfront':

à Sinttenie (=Saint Denis) le den 11 november 1813

Waarde vader en moeder, suster en broeders,

*ik sijn gezond en wense van UE allen het
zelve waar het anders heet zoude mij van herten
leed zijn ik bevind het seer slegt en wij hebben
het seer slegt van eeten voor de middags krijgen wij
soup maar seer slegt en nade middags aardappels
en het water daar sij in gekookt zijn dan worde se
ke stampt en zoo week als gij varkens geeft het is
niet beter heet is bijna niet te eeten en dan
savons wat droog brood meet wat zout o Lieve
broeders ik wens dat God U allen voor zulk armoede
en elende bewaart want soldaat te wezen is
benaud ik konde het niet ontkomen het is een
benaud leven men wil graag leven maar op zo'n manier
wenste ik bijna liever doot te sijn nu lieve ouders
gij moet niet te swaar er over denken want ik zal mij*

tweede blad

*wel redden maar ik wens dat God mijn lieve broeders
er voor bewaard want als sij dit eens sagen zo'n leven
zij zouden van verdriet sterven doe ik van U vertrok
meende ik dat ik dat het beter onder de Garde was
als onder een ander regiment maar het is niets beter
als ander volk Want wij moeten net zoo wel in het veld
Gelieft op het spoedigst een brief te schrijven daar ben
Ik zo seer verlangend naar ik wenste wel dat
Cornelis Molenaar mij ook eens een brief wilde schrijven
maar gelieft de brieven te vranderen want ik
kan geen geld er toe geven want ik ben mijn geld
nodig ik kan dat eeten bijna niet eeten ik koop dan
nog al wat ander eeten Maar ik kan dat bijna niet
meer doen want mijn geld is bijna weg het valt
mij moejelijk dat ik zo'n moejelijke brief aan UE
kom te schrijven Lieve oudeers troost U maar en
denken het is de wil van God en wij moeten os
maar op God vertrouwen. Gelief mij op het spoedigst*

*een wisseltje van twintig vranken te senden
Gij moet het maar aan Klaas Hendriks vraagen
hoe het met te werk gaan moet die sal het UE
wel zeggen ik konde mij anders nog wel redden
met mijn geld maar wij krijgen geen traktement*

derde blad

*Maar en wanneer dat sij ons wat geven dat is God bekend
vader ik soude u niet schrijven om geld als ik niet
in nood was ik kon mij anders nog wel redden
als ik den ring verkochte maar dat wil ik niet
doen want dat is het eenigste dat ik heb en uit
mijn moeders handen heb ontvangen in ik ssl den
ring bewaarden tot en der dood want dat is het
eenigste gedachtenis dat ik heb Gelieft mij van
alle saken te schrijven U en moet U in het ongeluk
wat schicken want de saak is dog niet anders.
Nu lieve ouders suster en lieve broeders
ik wens U al wat wenselijk is. Sij vriendelijk
van U lieve onderdanige soon gegroet
Gerben Michiels Wassenaar wij leggen hier
de brak en hebben ons montering al wij hebben
blauwe rokken met roode kleppen en witte broeken
maar voor daags maar ene linnene broek an dat
is soo koud ik wilde een dikke broek koopen wij moeten alle dagen
exterseere en dat valt mij hart Lieve ouders als
gij het geld niet missen kent dan moet bij het
niet stuuen want het is benaud dat ik om geld schrijf.*

De brief was geadresseerd: *Deese brief aan
Michiel Arjens
Wassenaar te Sint Jacob
in het departement
West Friesland Leuwarde*

boven het adres stond: *Voor al de groetenis aan alle
Goede vrinden en bekenden
dit uit haast gedaan maar de wissel moet
vran zijn want hollans kan hij niet helpen.*

onder het adres was nog geschreven:

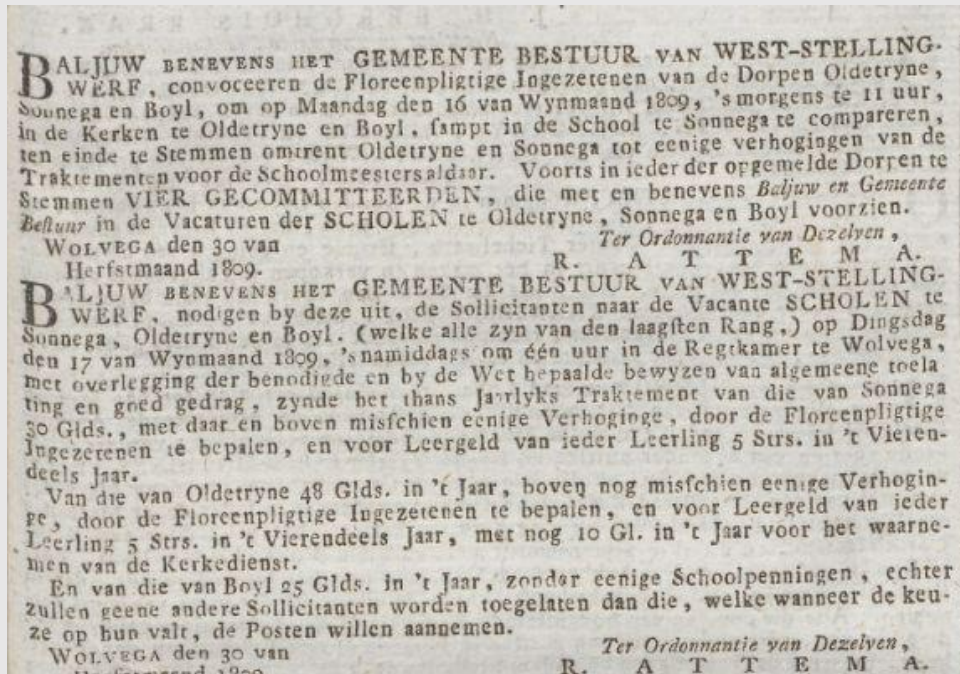
*ik hebbe een brief met de scherjant gegeven van den 11
november. Dit is nu de vierde brief die ik UE send gelieft
mij eens te melden oft Ue die alle heeft ontfangen mijn gedagten
hebben ook zoo sterk over UE en over mijn lieve kleijne broeder
en suster Gelieft mij van alle saken kennis te geven daar
ik seer verlangende ben.*

Gerben M. Wassenaar werd op 25-jarige leeftijd aan het eind van 1814 als vermist opgegeven.

Bron: Rijksarchief Friesland 'Tresoar' in Leeuwarden

Nadat Nederland een deel van Frankrijk was geworden, werd Noordwolde hoofdplaats van de nieuwe gemeente (mairie) Noordwolde. Het gebied strekte zich uit ten zuiden van de rivier de Linde vanaf Boijl tot aan Oldemarkt.

Het gemeentebestuur van Noordwolde hield kohieren bij van de belasting op 'gebouwde eigendommen en deuren en vensters, op ongebouwde eigendommen en op personeel en meubilair'.

06-10-1809 VC

In 1811 werd het dragen van een familienaam verplicht en moest elk gezinshoofd de gekozen naam op het gemeentehuis laten registreren. Vooral in het noorden en oosten van Nederland waar velen nog geen familienaam gebruikten, betekende dit een grote verandering.

In 1812 begon Napoleon aan zijn veldtocht naar Rusland. Hij wilde met deze opmars tsaar Alexander dwingen tot volledige medewerking aan de uitvoering van het 'Continentaal Stelsel'. Deze veldtocht verliep voor het Franse leger rampzalig. Napoleon moest zich door de dreiging van de winter uit brandend Moskou terugtrekken. Een dieptepunt van zijn ellende was de overtocht over de rivier Berezina. Zijn leger verloor de helft van de 600.000 manschappen. Deze nederlaag vormde een keerpunt in de militaire krachtsverhoudingen binnen Europa.

In 1813 werd Napoleon verpletterend verslagen in de volkerenslag bij Leipzig en ongeveer tegelijkertijd vernietigde de Engelse opperbevelhebber Wellington⁴ de Franse legers bij Vittoria in Spanje.

Deze laatste overwinning was voor de Duitse componist Ludwig von Beethoven (1770-1827) aanleiding om in dat jaar zijn beroemde symfonie 'Wellingtons Sieg' te componeren.

⁴ Arthur Wellesley Wellington (1769-1852) was een Brits staatsman en militair. Als opperbevelhebber van de coalitietroepen van Spanje en Engeland versloeg hij in 1813 het leger van Napoleon I op beslissende wijze bij de Noord Spaanse stad Vittoria. Hierdoor kwam in Spanje een eind aan de Franse bezetting. Na deze overwinning werd hij bevorderd tot veldmaarschalk. Na abdicatie van Napoleon kreeg hij de titel 'hertog van Wellington' en ontving £ 400.000,- om landerijen te kopen.

De KERKVOOGDEN der gereformeerde gemeente van Boyl presentieren, onder nadere approbatie van den heere prefect van het departement Vriesland, ten overstaan van den notaris A. R. ATTEMA, te Wolvega, als daartoe benoemd, op ZATURDAG den 16 OCTOBER 1813, ten huize van JAN PERFERT, kastelein te Noordwolde, des namiddags ten twee uren, aan den meestbiedenden te verhuren, voor een, twee of meer jaren, in te gaan St. PETRI, den 12 MEI en St. JACOBI 1813:
Eene ZATHE en daaronder hoorende WEI-, BOUW-, HOOLANDEN en HEIDEVELDEN, met HUIZINGE en SCHURE cum annexis, staande en gelegen te Boyl, gemeente Oudeberkoop, bekend met no. 25, in gebruik by Pieter Wolters Bos.

15-10-1813 DdV

GRIETMAN EN ASSESSOREN VAN STELLINGWERF-WESTEINDE, convoceeren de Hervormde Floerenpligtige Ingezetenen van den dorpe Boijl, om op Dingsdag den 19 dezer, in hunne Dorpskerk te compareren les morgens ten 11 uren, ten einde te stemmen twee KERKVOOGDEN, beneven twee GECOMMITTEERDEN, welke de REKENING van de thans zijnde Kerkvoogden, na welbevinding opnemen en sluiten.
WOLVEGA, den 6 Januarij 1819. Ter ordonnantie van dezelve,
R. ATTEMA, Secretaris.

12-01-1819

Na de val van Napoleon arriveerde in **1813 prins Willem Frederik van Oranje-Nassau in Scheveningen**. Hij kwam uit Engeland, waarheen hij als 23-jarige erfprins samen met zijn vader stadhouder Willem V in 1795 was vertrokken na een verloren operatie tegen het Franse leger. Hij was (in 1791) gehuwd met zijn nicht Wilhelmina van Pruisen (1774-1837) en besteeg bij proclamatie de troon als Soeverein Vorst. Een jaar later, in **1814**, werd hij Koning Willem I, koning der Nederlanden en groothertog van Luxemburg

In 1814 werd Napoleon verbannen naar een soeverein territorium op het eiland Elba, onder toekenning van een jaargeld en met behoud van de keizerstitel.

Een jaar later verliet hij het eiland en landde nabij Cannes met een leger van ca. 1000 man. De omvang van zijn leger nam daarop echter snel toe en Napoleon keerde terug op het Europese strijdtoneel. In **1815** werd Napoleon in Waterloo definitief verslagen door verenigde legers van Engeland en Nederland, weer onder leiding van de Engelse opperbevelhebber Wellington en met hulp van het Pruisische leger onder bevel van Blücher. Napoleon I werd veroordeeld tot deportatie naar St-Helena, waar hij in 1821 overleed. Aan zijn laatste wil om in Parijs begraven te worden werd vele jaren later, eerst in 1840, voldaan. Toen werd zijn lichaam bijgezet in de graftombe in de 'Dôme des Invalides' in Parijs.

Een commissie stelde na de Bataafse tijd naar een ontwerp van G.K. van Hogendorp⁵ de eerste Nederlandse Grondwet op, die door in **1814** werd bekrachtigd.

Omdat Willem I wist dat de Britse regering een sterke beschermende bufferstaat ten noorden van Frankrijk wenste, maakte hij zich druk voor uitbreiding van het Nederlandse territorium met de zuidelijk gelegen gebieden België en Luxemburg. Toen Napoleon in 1814 terugkeerde uit Elba nam hij als Koning der Nederlanden eigenmachtig bezit van dat grote territoriale gebied en eigende zich de titel van groothertog van Luxemburg toe. Dit leidde tot verzet in België.

De Koning zag een tweeledige taak voor zich: het herstel van de welvaart en de realisering van de vereniging met België. De juridische vereniging kwam in **1815** tot stand. De Koning beschouwde dat als een persoonlijk succes. Maar de werkelijke vereniging was nog lang geen feit. De verschillen tussen Noord en Zuid waren daarvoor veel te groot.

⁵ Gijsbert Karel van Hogendorp (1762-1834) was een Nederlands staatsman, sinds 1815 graaf. In 1813 ontwierp hij een 'Schets eener Grondwet', die leidraad was bij het ontwerp van de nieuwe constitutie. Samen met enkele anderen nam van Hogendorp na de val van Napoleon het initiatief om erfprins Willem op de troon te zetten. Echter tussen Willem I en van Hogendorp ontstonden spoedig spanningen.

De langdurige scheiding sinds het midden van de 16de-eeuw had op velerlei gebied diepe sporen nagelaten. Het ontwerp voor de herziening van de nieuwe Grondwet van 1814 werd door het Noorden aanvaard en het Zuiden verworpen. Door manipulatie en pressie van de zijde van de regering kwam de nieuwe Grondwet⁶ in **1815** wel tot stand.

Koning Willem I regeerde eigenlijk als een 'verlicht despoot'. Hij dulde geen kritiek of medezeggenschap, schakelde het liefst de Staten-Generaal⁷ uit en regeerde bij voorkeur bij Koninklijke Besluiten. Hij had wel aandacht voor de welvaart van het volk, voor de economische- en industriële ontwikkeling en voor het onderwijs.

In het Zuiden bleef het verzet tegen de vereniging bestaan, met name bij het katholieke en liberale deel van het volk. In de loop der jaren vormde zich een steeds sterker wordende oppositie. De Belgen hadden het gevoel van een zekere overheersing door het Noorden en van een achterstelling van Belgische belangen.

Het jaar **1817** was een 'hongerjaar'. Na het verdrijven van de Franse bezetters in 1813 kwam er direct nog geen verbetering in de hongerige en armoedige leefomstandigheden. De 19e eeuw wordt ook wel 'bedeleeuw' genoemd.

In het jaar **1818** verscheen voor het eerst een bestuurbare loopfiets op de Nederlandse weg. De eerste exemplaren waren bijna geheel van hout vervaardigd. Besturing van de fiets was mogelijk omdat het voorwiel om een as draaibaar was. Eerdere loopfietsen konden alleen maar rechttuit rijden.

In het jaar 1818 werd de Maatschappij van Weldadigheid opgericht door generaal Johannes van den Bosch⁸ met steun van koning Willem I. Hij stichtte landbouwkoloniën in Drenthe waar veel woeste grond was. De woeste grond moest worden ontgonnen en geëxploiteerd door de armen en paupers, die daardoor een nieuw bestaan konden opbouwen. Vanuit verschillende plaatsen in Nederland, vooral vanuit de grote steden, werden ze verhuisd naar het Drentse land. Als gevolg hiervan groeide de bevolking in Noordwolde erg snel.

In het hele land waren zogenaamde subcommissies in het leven geroepen, die potentiële kolonistengezinnen selecteerden en voordroegen aan de Permanente Commissie, het dagelijks bestuur van de Maatschappij van Weldadigheid.

Gaande de tijd ontstond een aantal 'Vrije Koloniën': Frederiksoord, Willemsoord en Wilhelminaoord en Boschoord. 'Frederiksoord', genoemd naar prins Frederik, de 2de zoon van Koning Willem I, werd al in 1818 gesticht op het aangekochte landgoed Westerbeeksloot, gelegen in de voormalige gemeente Vledder. De kolonie 'Frederiksoord' telde een bevolking van 356 zielen. 'Willemsoord' werd in 1820 gesticht. De kolonie lag in een aangekocht heideveldengebied in het kerspel Steenwijkerwold.

'Wilhelminaoord en Boschoord' waren beide combinaties van enkele aparte koloniën. Ze volgden vanaf 1821.

⁶ De Grondwet van 1815 splitste de volksvertegenwoordiging. Er kwam een tweekamerstelsel. De leden van de Eerste Kamer werden door de Koning benoemd voor het leven. De 110 leden van de Tweede Kamer werden gekozen door de Provinciale Staten, 55 uit het Zuiden en 55 uit het Noorden. Met deze herziening werd het bestuur weliswaar iets democratischer, maar de volksinvloed bleef nog zeer gering. Bovendien hoefde de regering zich niets aan te trekken van de kritiek in de Kamer, omdat er geen ministeriële verantwoordelijkheid bestond.

⁷ De Staten-Generaal is sedert de Grondwet van 1814 de aanduiding voor de vertegenwoordiging van het gehele Nederlandse volk. Zij oefenen mede de wetgevende macht uit en hebben recht van politieke controle op de regering.

⁸ J.v.d. Bosch (1780-1844) was behalve militair ook parlementariër en staatsman. Hij was begaan met het lot van de armen en gaf zich geheel aan het duurzaam te werk stellen van de armen in Nederland in de landontginning op plaatsen waar deze arbeid ontbrak.

In snel tempo werden in de koloniën woningen gebouwd, die alle gelijk van vorm en grootte waren, opgetrokken uit steen en gedekt met riet. De woonruimte was 20 m2 groot en had 2 bedsteden. Later werden deze woningen uitgebreid met een houten achterhuis dat als stal en schuur dienst deed. Zo ontstonden kleine boerenbedrijfjes.

koloniehuis in Boschoord

Fries fotoarchief, idnr 102880, beelddatum ca. 1950

Voor mensen met 'minder zedelijk gedrag' werden voorzieningen getroffen, niet alleen voor lui uit de koloniën, maar uit het hele land. Voor bedelaars, vagebonden, mensen die niet in staat bleken zich een zelfstandig bestaan te verschaffen, voor vondelingen en weeskinderen sloot de Nederlandse regering een overeenkomst met de Maatschappij van Weldadigheid. Hiervoor ging de laatste enkele gestichten oprichten.

Reeds in **1819** werd het verlaten fort de 'Ommerschans' in Balkbrug geschikt gemaakt voor het onderbrengen van bedelaars en vagebonden. Enkele jaren later werden in Veenhuizen drie gestichten gebouwd voor het onderbrengen van bedelaars, wezen en vondelingen.

In **1828** staken de katholieke en liberale opposities in het Belgische Zuiden de koppen bij elkaar en sloten een (monster-)verbond. Zij wilden vrijheid van onderwijs⁹ en drukpers en ministeriële verantwoordelijk.

Twee jaar later kwam het tot een uitbarsting. In Brussel ontstonden op straat ernstige onregelmatigheden. Men wilde hervormingen. De Koning verwees het verzoek door naar de Staten-Generaal en stuurde tegelijk zijn beide zoons Willem en Frederik met een legertje militairen naar Brussel.

De politieke onrust breidde zich uit naar andere steden in het Zuiden. De roep om een bestuurlijke scheiding van Noord en Zuid werd luider. Toen de koning zijn zoon Frederik het bevel gaf om Brussel te bezetten, ontstonden daar hevige gevechten, die in enkele dagen meer dan 1000 slachtoffers eisten. De strijd eindigde met een overwinning van de Belgen.

In oktober **1830** werd in Brussel een 'Voorlopig Bewind' gevormd en de onafhankelijkheid van België geproclameerd. Het huis van Oranje verdween daar voor eeuwig van de troon. Een paar maanden later werd Leopold van Saksen-Coburg¹⁰ door het Nationaal Congres geroepen om de Belgische troon te aanvaarden. Hij liet zich op 21 juli 1830 als Koning Leopold I inhuldigen.

In Londen kwam een Gezantenconferentie van de vijf grote mogendheden bijeen ter bespreking van het Belgisch-Nederlandse geschil. Deze conferentie besloot direct tot de scheiding van Noord en Zuid.

Voor de mislukking van de vereniging was koning Willem I verantwoordelijk vanwege zijn autoritaire en koppige gedrag.

⁹ Onder 'vrijheid van onderwijs' moet hier worden verstaan: betere mogelijkheden voor de katholieken om bijzondere scholen te stichten.

¹⁰ Leopold van Saksen-Coburg (1790-1865) was verwant zowel aan het Engelse als aan het Franse koningshuis. Hij huwde in 1816 met de Charlotte, dochter van de Engelse prins-regent George IV. Zij overleed een jaar later na te zijn bevallen van een doodgeboren kind. 1830 weigerde hij nog de hem aangeboden Griekse koningskroon. In 1832 huwde hij met Louise Marie van Orleans, dochter van de Franse koning Lodewijk Filips.

De voorwaarden waaronder de scheiding moest plaatsvinden, de grensvastlegging, de verdeling van de staatsschuld en de positie van Luxemburg moesten nog worden vastgesteld. De eerst geformuleerde voorwaarden werden door de Belgen verworpen. Daarop kwam een gewijzigde versie, die koning Willem I vervolgens weer verwierp. In augustus **1831** besloot koning Willem I de Belgen met wapens te dwingen tot aanvaarding van de eerst geformuleerde voorwaarden. Hij was daarbij verzekerd van een tamelijk oorlogszuchtige stemming¹¹ in het Noorden.

In de Tiendaagse Veldtocht, onder leiding van kroonprins Willem, werden de Belgen tweemaal verslagen en vielen ca. 200 doden. Toen een Frans leger de Belgen te hulp kwam, trokken de Nederlandse troepen zich terug.

Toch werden onder druk van dit militaire succes in oktober **1831** nieuwe en voor Nederland gunstiger Scheidingsvoorwaarden vastgesteld. Desondanks verwierp de koning ook deze voorwaarden weer.

Daarop besloten Engeland en Frankrijk tot dwang over te gaan. Zij legden o.a. beslag op Nederlandse schepen in hun havens. Dit had succes. Er volgde een wapenstilstand. Deze Status Quo duurde voort tot in **1839** en al die tijd bleef het leger gemobiliseerd.

Met zijn koppige volharding en zijn geldverslindende politiek wekte koning Willem I veel misnoegen en bracht het land in zeer grote financiële problemen, een staatsbankroet dreigde.

In **1832** kwam het Kadaster tot stand. Het kadaster maakte het mogelijk om het heffen en innen van grondbelasting op een rechtvaardige wijze uit te voeren.

Jaren eerder had Napoleon, omdat zijn Europese oorlogen veel geld vergden, de opzet van deze overheidsinstelling bij decreet bevolen. Daarnaast bood het systeem rechtszekerheid voor bezitters van 'vastigheden'. Dit geldt nog tot de dag van heden

In **1839** werd het Eindverdrag met België gesloten. Globaal was dit verdrag gelijk aan de formulering van oktober 1831.

De scheiding werd in Nederland over het algemeen wel toegejuicht, behalve de wijze waarop deze tot stand was gekomen. De afsplitsing veroorzaakte onder het Nederlandse volk oplevende reacties op literair en religieus terrein.

In **1839** werd de eerste spoorlijn, tussen Amsterdam en Haarlem, geopend door de Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij (HIJSM). Het vervoer per spoor was in omliggende landen al eerder geïntroduceerd.

Toen de spoorlijn Amsterdam-Haarlem in **1839** werd aangelegd, wilde koning Willem I deze lijn uitbreiden met een spoorlijn naar Utrecht–Arnhem–Duitsland. De Kamer verzette er zich bijna unaniem tegen. Hierop zette de bedillierige en autoritaire koning zijn eigen zinnen door per Koninklijk Besluit.

In **1840** werd de Grondwet weer aangepast vanwege de afscheiding van België. De ministeriële verantwoordelijkheid werd ingevoerd. Hierdoor kwam een einde aan de 'Koninklijke-Besluiten-regering'. Een ministerieel contraseign werd vereist voor elk besluit. De kritiek op de koning groeide werd nog heviger toen hij plannen had en doorzette om te trouwen met de 20 jaar jongere katholieke gravin Henriette d'Oultremont de Wégimont uit België.

¹¹ De heldendood van van Speijk begin 1831 had aanleiding gegeven tot een stroom van patriottische gedichten, waarin fiere Nederlandse leeuwen wedijverden in de verdelging van 'muitziek gebroed'. Maar men was ook daadwerkelijk tot offers bereid, er meldden zich heel wat vrijwilligers voor de strijd.

Op 7 oktober **1840** trad de koning af en vertrok naar Berlijn.

Hij trouwde daar op 16 februari 1841 met jonge en geliefde gravin. Op 12-12-1843 overleed hij in Berlijn op 71-jarige leeftijd. Zijn zoon prins Willem volgde hem op als koning Willem II. Deze was vatbaar voor intriges en kuiperij. Bij eerdere gevechtshandelingen toonde hij 'onstuimige' dapperheid. Het ontbrak hem aan werklust en hij was niet erg begaafd en doortastend. Op de troon etaleerde hij evenveel autocratie als zijn vader.

De Heeren Mrs. N. VAN HELOMA en M. VAN HELOMA, te Wolvega en te Heerenveen, zijn voornemens om door het Ministerie van den Notaris A. R. ATTEMA, residerende te Wolvega, op Woensdag den 22 Maart 1837, des namiddags ten 3 ure, ten huize van den Kastelein *Kiers*, te Noordwolde, finaal te verkoopen:

1. Al de EIGENDOMMEN der VAARTEN, en daarbij zijnde BRUGGEN, VERLATEN, drie BOERE HUIZEN en onderhoorende WEI-, BOUW- en HOOILANDEN; voorts de VOORDEELEN van de TOL-, BRUG-, WAL- en UITVAARTSGELDEN, onder de dorpen Boijl, Noordwolde, Vinkega en Steggerda; in één perceel.
2. Verscheidene perceelen VEEN, in verschillende blokken der Hooge Veenen van Vledder.

Den 15 Februarij 1837 in veiling gebragt.

14-03-1837 LC

GRIETMAN EN ASSESSOREN VAN WEST-STELLINGWERF, noodigen door deze uit, Onderwijzers van den Tweeden Rang, welke genegen zijn te dingen naar den vacanten Post van SCHOOLONDERWIJZER te Noordwolde, om zich vóór of op den 19 Junij eerstkomende, in persoon of met vrachtvrije brieven, onder overlegging van hunne bewijzen van algemeene toelating en goed gedrag, aan te melden, ter Secretarie dezer Grietenij.

Zullende het vergelijkend onderzoek plaats hebben op Vrijdag den 3 Julij daaraanvolgende, des morgens ten 9 ure, in het Grietenijhuis te Wolvega.

De voordeelen van den Onderwijzers Post, waarmede die van Koster en Voorzanger is vereenigd, bestaan, behalven in eene vrije Woning, met eenen Tuin, in een jaarlijksch Traktement van f 175, uit de Kerkvoogdijbeurs, en van f 8, als Voorzanger te Boijl, en in de Schoolgelden, tegen vijftig Cents in de drie maanden, van een gemiddeld getal Kinderen, des Zomers ten bedrage van 100, en des Winters van 180, terwijl de voordeelen der Avondschool, en van het aflezen enz. hieronder niet zijn berekend.

Wolvega,
den 4 Junij 1840.

*Grietman en Assessoren voornoemd,
VAN HELOMA.
Ter ordonnantie van dezelve,
G. J. POPPE.*

16-06-1840 LC

Onder de bevolking ontwikkelden zich liberale denkbeelden. De staatsfinanciën werden in **1844** gesaneerd door minister van Hall. In hetzelfde jaar diende Thorbecke (1798-1872) een voorstel in tot grondwetsherziening. Dit voorstel werd door de Kamer en koning Willem II van tafel geveegd. De Kamer vond dat zo'n initiatief van de regering moest komen. Inhoudelijk werd het te radicaal bevonden. De koning verklaarde: "dit voorstel nooit, al ware het schavot ernaast".

Op **29-12-1846** vond één van de laatste executies plaats op het Stadhuisplein in Dordrecht, waar vier Werkendamers werden opgehangen.

Bij een overval hadden ze ongeveer fl. 700,- aan contanten buit gemaakt en daarnaast een gouden horloge, een zilveren tabaksdoos, een zilveren pijpendop en een partij spek.

In voorgaande eeuwen was het hel gewoon executies van de doodstraf te voltrekken. Voor de uitvoering waren verschillende manieren voorhanden. Wie berouw toonde kon nog rekenen op een 'genadiglijke' onthoofding met het zwaard. Dat was een relatief snelle en betrekkelijke pijnloze dood. Voor wie in het kwaad volhardde, werden andere methoden toegepast.

Vrouwen werden in een zak gebonden en onder water gehouden tot zij als een kat verzopen. Of ze werden opgehangen in de deuropening van hun eigen huis.

De brandstapel was ook een probaat middel. Voor de uitvoering waren twee manieren: met of zonder kruit om de nek van het slachtoffer. In het eerste geval kwam de veroordeelde ook relatief snel aan het eind van zijn leven omdat het kruit ontplofte door de hitte van het vuur. De vuurdood zonder kruitzakje was een helse verschrikking. De geslaakte pijnkreten waren in wijde omgeving te horen.

Bij de meest bizarre uitvoering van de doodstraf werd het hart van het slachtoffer uit de borstkas werd gerukt, daarna werd onthoofd en gevierendeeld en vervolgens werden de resten van het stoffelijke overschot op diverse plaatsen in en rond de stad tentoongesteld. In Nederland en elders was economische malaise en politieke onrust. Er heerste honger als gevolg van slechte oogsten en grote ontevredenheid.

In **1848** ontstond in Parijs de Februarirevolutie. Het bracht heel Europa in beroering, behalve de regering in Nederland. Die oordeelde: geen hervormingen in onzekere tijden.

Een revolutionaire beweging roerde zich in veel landen. Toen Willem II zag dat de Duitse vorsten ijlings reorganiseerden en hervormden in liberale zin, veranderde hij in één dag van conservatief in liberaal.

Direct werd een commissie tot grondwetsherziening benoemd o.l.v. Thorbecke. Nog in hetzelfde jaar **1848** werd een nieuwe Grondwet¹² aanvaard, met herzieningen zoals Thorbecke enkele jaren eerder ook al had voorgesteld.

Op **17-03-1849** overleed koning Willem II als gevolg van een hartkwaal op 56-jarige leeftijd. Zijn zoon prins Willem Alexander (1817-1890) volgde hem op als koning Willem III.

De prins trouwde in **1839** met zijn nicht Sophia van Württemberg¹³. Zijn huwelijk was ongelukkig. Als kroonprins had Willem Alexander voortdurend conflicten met zijn vader.

Na aanneming van de grondwetswijzigingen in 1848, die de bevoegdheden van de koning erg beperkten, wilde de kroonprins afstand doen van zijn opvolgingsrecht. Zijn vader koning Willem II belette dit.

Door sterk groeiende democratische krachten in een liberaal klimaat en ingekrompen macht van de koning, begon Willem III met tegenzin aan zijn koningschap. In de eerste jaren van zijn regeerperiode (1849-1890) doken af en toe zelfs geruchten op van een door de koning beraamde staatsgreep. Waarschijnlijk heeft de impulsieve koning zich wel eens in die zin geuit, vooral in 1853, toen de Aprilbeweging¹⁴ de gelegenheid daarvoor gunstig scheen te maken. Hij miste echter de kracht daartoe.

Rond 1850 telde Boijl samen met de daaronder behorende buurtjes “Boekholt” en “Rijserpekamp” ca. 300 inwoners, die allen behoorden tot de hervormde kerkelijke gemeente Noordwolde-Boijl.

¹² De grondwetsherziening in 1848 regelde de invoering van de volledige ministeriële verantwoordelijkheid en de onschendbaarheid van de Koning, verkiezing van de Eerste Kamer door de Provinciale Staten en rechtstreekse verkiezing van de Tweede Kamer. De Tweede Kamer kreeg het recht van interpellatie, enquête en amendement. Daarnaast werd nog geregeld het recht van vereniging en vergadering en de vrijheid van onderwijs.

¹³ Sophia Frederica Mathilde (1818-1877), prinses van Württemberg, koningin de Nederlanden, was een dochter van Willem I en Catharina Paulowna. Zij was een hoog ontwikkelde vorstin en onderhield contact met bekende geleerden. Door haar ongelukkige huwelijk woonde de prinses in de periode 1843-1849 veel bij haar familie in Duitsland. Na de troonsbestijging van haar echtgenoot had er aanvankelijk een hereniging plaats, maar deze hield geen stand. Ondanks voorbereidende stappen door haar familie in 1851, kwam het niet tot echtscheiding. Sindsdien leefde zij gescheiden op het Huis ten Bosch. Alleen bij officiële gelegenheden verscheen zij in het openbaar aan de zijde van de koning.

¹⁴ De Aprilbeweging ontstond toen de protestante bevolking in april 1853 in actie kwam tegen het herstel van de rooms katholieke hiërarchie. De grondwetsherziening van 1848, waardoor het recht van volledige vrijheid van kerkinrichting bestond, maakte dit mogelijk. Vooral de toon, waarop paus Pius IX dit bekend maakte, wekte de verontwaardiging op.

De meeste boeren rond Boijl en Noordwolde hadden gemengde bedrijven: koeien voor de melk en akkerbouw voor 'eigen' gebruik. Verder liepen er kippen op het erf en zaten enkele varkens in het hok.

Elk boerengezin kon zich meestal wel in zijn eigen behoeften voorzien. Iedereen had zijn eigen waterput, turf of hout voor de kachel, melk, boter, eieren, aardappelen, bonen, erwten, appels en zijn 'slachterij'.

Alle boeren hadden mestvarkens in het hok. In het najaar werd er geslacht. In de slachtmaand november was bijna dagelijks hier of daar wel een ladder te zien, waaraan een geslacht varken tot de avond hing te verstijven. Het slachten bracht veel drukte teweeg. Het bloed werd al roerend opgevangen in een emmer om er gemengd met roggemeel, spekdobbeltjes en rozijnen bloedworst van te maken. Alles werd in linnen zakken gedaan, ongeveer ter grootte van een rol beschuit, en een paar uur gekookt. De ingewanden werden schoon gespoeld, binnenste buiten gekeerd en op een schone plank met het mes schoon geschraapt. De schone darmen werden in zout water bewaard tot de volgende dag als de worsten gestopt werden. In de avond van de slachtdag of de volgende dag begon het "ofhouw'n". De kop ging eraf en het varken werd in de lengte middendoor gezaagd, de poten eraf, en zo verder. Na het afhouden werd het "met" (gehakt varkensvlees) bereid voor de metworsten. Het met werd fijn gesneden en vermengd met peper, zout en kruidnagels en daarna begon het worsten stoppen. Bijna alles van het varken werd gebruikt, alleen de longen, maag en ogen werden weggegooid. Van een deel van de reuzel¹⁵ werden kanen¹⁶ gemaakt.

Het vlees werd ongeveer twee weken in de pekels gelegd. Dan werd het in de wieme¹⁷ gehangen. Wanneer het vlees of spek droog genoeg was, dan ging het de spekkist in. De 'zwiene peze' werd gebruikt voor het invetten van gereedschap, zoals een zaag.

Het 'huisslachten' dateert uit de Middeleeuwen. Toen werden de varkens in de herfst naar de bossen gedreven om zich zat en vet te vreten met bijvoorbeeld de eikels. In november (slachtmaand) werden ze terug gehaald en wachtte de slager ze op. Het huisslachten in ons land zou nog tot in het midden van de 20ste eeuw voortduren als plattelandsgebruik.

Rond het midden van de 19de-eeuw stonden in het Oosterse Veld, Westerse Veld en de Meenthe ca. 250 plaggenhutten.

Een plaggenhut met een bewoner en hondskar.

Fries Fotoarchief, idnr. 22247

De plaggenhutten werden beschreven als: "hutten van plaggen of planken, gedeeltelijk onder de grond, buitengewoon laag van verdieping met kleine vaste raampjes, rookende schoorstenen en leemen vloeren stonden daar bij tientallen. Het privaat bestond gewoonlijk uit een gebrekkige zitting boven de mestvaalt, aan één of twee zijden voor den wind afgeschut door een uit elkaar hangend stuk mat of zakkendoek.

Drinkwatervoorziening was er niet, voor afvoer van huiswater bestond ook geen voorziening.

In het lage donkere voorvertrek had men vaak vochtige bedsteden tegen den buitenwand, die den wind nauwelijks keerde".

¹⁵ Reuzel is het vetweefsel tegen de achterkant van de buik van het varken.

¹⁶ Kanen zijn stukjes uitgebraden vet of spek.

¹⁷ Wieme is een ruimte in de schoorsteen, bestemd om er vlees in te roken. Er kan ook bedoeld worden een plek of een rek aan de zolder, waar het gerookte vlees of spek hangt.

Op 01-01-1852 deed de postzegel zijn intrede in ons land. Tot 1877 was het gebruik ervan echter nog vrijwillig.

De wegen in en rondom Noordwolde en de hoofdweg naar Blesse verkeerden in slechte toestand, 's zomers mul zand en 's winters onbegaanbaar vanwege de modder.

Met de Noordwoldervaart was het ook slecht gesteld. Meermalen kwam het voor dat door een lage waterstand schepen moesten blijven liggen bij het Kontermansverlaat. De scheepsladingen moest dan verder over de (slechte) weg naar het dorp worden vervoerd. Het omgekeerde (hoge waterstand) kwam ook voor. Dat gaf weer andere moeilijkheden.

In 1854 kreeg Noordwolde een armhuis, bestaande uit 16 woningen en met een 'bezetting' van 60 personen.

In dit jaar werd ook de dorpsvereniging 'De Eendracht' opgericht. De vereniging stelde zich als doel de algemene belangen van het dorp te behartigen.

Eén van de eerste daden was te zorgen voor openbare verlichting in het dorp. Het was een soort grote stallantaarn die aan een dikke ijzeren ketting hing, gespannen tussen de hoekhuizen aan de westkant van de ophaalbrug.

Ook in dit jaar werd de dorpsstraat voor het eerst voorzien van plaveisel, dat in 1909 werd vervangen door klinkers.

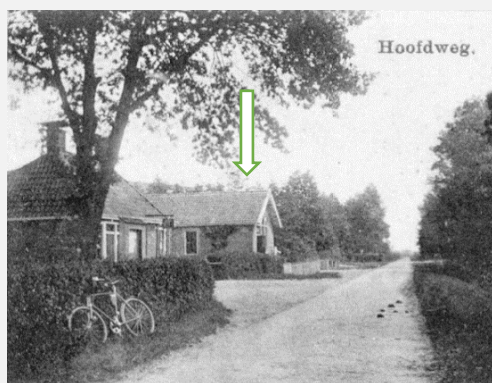
AANBESTEDING.

KERKVOOGDEN der Hervormde Gemeente van den dorpe Boijl, gedenken op op Vrijdag den 16 Junij 1854, voormiddags elf uur, in het Gemeentehuis te Wolvega, aan te besteden:

Het BOUWEN eener *NIEUWE SCHOOL* te Boijl.

Bestek en voorwaarden liggen ter lezing bij den Kastelein JAN FOLKERTS KIERS, te Noordwolde.

09-06-1854 LC

herberg en school in Boijl

De school (zie pijl) werd gebouwd door timmerman E. Buitinga tussen de kerk en de toenmalige herberg van Foke W. Bralts. De aanneemsom was fl. 1.263,-. De gemeente gaf een subsidie van fl. 100,-. Tijdens de bouw van de school, bij het uitgraven van de funderings sleuven, werden gouden munten gevonden met het opschrift: "*Philippus, Koning van Spanje, Hertog van Gelderland*", daterend uit de tijd van de Spaanse bezetting van 1576 tot 1648. (zie ook knipsel "11-09-1869 DNB" op blz. 36 in deel 2)

Op 01-08-1900 werd de school vervangen door nieuwbouw elders in het dorp. Het gebouw werd toen in gebruik genomen door de dorpsmederij

Links voor staat de herberg. Deze werd in 1913 door brand verwoest. Meer over deze herberg en de bewoners is te vinden bij het bericht "24-05-1913 NvF" op blz. 76 in dl 5.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN WESTSTELLINGWERF, convoceren bij deze de Hervormde Floreenpligtige Ingezetenen van den dorpe Boijl, op Dingsdag den 22 Mei 1855, voormiddags elf uur, in het Kerkgebouw aldaar, ten einde:

1°. Te benoemen drie Gecommitteerden ter medewerking tot de vervulling van de Schoolonderwijzersplaats.

2°. Vast te stellen de jaarwedde van den Schoolonderwijzer, uit de Kerkefondsen.

Wolvega,
den 8 Mei 1855.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
J. SICKENGA.
METZLAR, *Secretaris.*

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN WESTSTELLINGWERF, brengen ter kennis van belanghebbenden, dat het vergelijkend **Examen** ter vervulling der **SCHOOLONDERWIJZERS-BETREKKING** te Boijl zal worden gehouden op Vrijdag den 8 Junij e. k., 's morgens ten 9 ure, ten Gemeentehuize te Wolvega.

Sollicitanten, welke den 2den Onderwijzersrang behooren te bezitten, zullen zich, met overlegging der vereischte bewijsstukken, vóór den 31 dezer, *vrachtvrij* moeten adresseren aan het Gemeente-Bestuur van Weststellingwerf.

De voordeelen aan deze betrekking verbonden, bestaan in eene jaarwedde uit de Gemeentekas van *f* 100 en uit de Kerkvoogdijbeurs van *f* 86, benevens het schoolgeld ad *f* 2 van gemiddeld 50 leerlingen.

Wolvega,
den 8 Mei 1855.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,
J. SICKENGA.
METZLAR, *Secretaris.*

18-05-1855 LC

Wolvega, 2 Julij. Uit het vroeger opgemaakte, en in dit blad medegedeelde tweetal, voor de vacante school te Boijl, gem. Weststellingwerf, is tot onderwijzer benoemd *G. Schieving*, ondermeester te Steenwijkerwold.

07-07-1855 PDAC

Noordwolde, 29 Dec. Den 2en Kersdag bevond zich, in het naburige Boijl, als naar gewoonte, het jonge volkje in de herberg, ten einde zich te vermaken. Door het veelvuldig gebruik van spiritus werden de gemoederen wat opgewonden, en de gewone gevolgen van het onmatig gebruik van sterken drank kwamen ook thans weder te voorschijn, namelijk twist en oneenigheid. Men werd zelfs

handgemeen, met dat gevolg, dat zeker dienstknecht *W. B.*, de linker schouder is ontwricht. — Wenschelijk ware het, dat de regering met eene krachtige hand het misbruik van sterken drank zooveel mogelijk ging weren. Menig huisgezin zou daardoor voor armoede blijven bewaard, en menige plaats in de gevangenis onbezet blijven, terwijl daarentegen waarachtig volksgeluk en volkswelvaart aanmerkelijk zouden vermeerderen.

02-01-1856 PDAC

* **Boijl, 30 Jan.** Als een bewijs, dat de schapenfokkerij hier nog al prijs wordt gesteld, moge strekken, dat onlangs door den landbouwer *S. M.* alhier een schaap van Drentsch ras is verkocht voor den aanzienlijken prijs van zestien gulden. ('t Schaap was echter eenigen tijd gemest.) -- Voor korten tijd werd door *H.H. Kerkvoogden* der Herormde gemeente alhier uitbesteed het bouwen eener onderwijzerswoning te dezer plaatse. Voor ruim twee jaen werd door bovengenoemde kerkvoogdij, onder medewrking van floreenpligtigen en het EdelAchtb. bestuur deer gemeente, het fraaie en nette schoolgebouw gesticht, waarmede Boijl thans prijkt, en in welks nabijhet binnen kort eene zeer geschikte woning zal verrijzen. Waar zulke daden spreken, daar behoeft men niet te vragen, of er nog al belang wordt gesteld in 't onderwijs. Dat 't voorbeeld ook op andere plaatsen, waar daaraan behoefte bestaat, navolging moge vinden, is de wensch van den schrijver.

03-02-1857 PDAC

De onderwijzerswoning is het huidige woonhuis in het midden van het dorp aan de Boijlerweg 89, voorheen Boijl 77. De eerste bewoner was de in 1855 benoemde onderwijzer *G. Schieving* uit Steenwijkerwold.

voormalige onderwijzerswoning, Boijl 77;
beelddatum ca. 1935

dezelfde woning, Boijlerweg 89, na verbouwing
in 1947; beelddatum ca. 1955

* **BOIJL, 4 Oct.** Gisteren middag kwamen hier twee sollicitanten aan, om het vergelijkende examen voor de vacante onderwijzers betrekking te Blesse mede bij te wonen. Daar deze onderwijzers geene kennis droegen van de uitstelling van het examen, moesten zij zich eene vergeefsche en moeilijke reis van ongeveer twaalf uren gaans getroosten, daar zij uit de omstreken van Coevorden kwamen. Wenschelijk ware het, dat de kennisgeving vroeger aan de verst verwijderde sollicitanten gezonden werd.

09-10-1857 NAHE

* **Elsloo**, 17 Mei. Met genoegen kunnen wij van hier melden, dat we thans in het genot van een bestel-huis voor de brievenposterij zijn gekomen, en de bode-loop van de Blesse op Boijl tot Elsloo is verlengd, zoo dat we nu ook in de gelegenheid zijn gesteld dagelijks per post brieven te kunnen ontvangen en verzenden. Wensche-lijk zou het echter zijn, dat die bodeloop tot Oosterwold of Makkinga werd doorgetrokken, waardoor de corres-pondentie aanmerkelijk zoude bevorderd worden.

20-05-1858 PDAC

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN WESTSTELLINGWERF convoceren, ten verzoeke van Kerkvoogden der respectieve Dorpen, op Vrij-dag den 18 dezer, voormiddags 10 uur, ten huize van J. F. Kiers te Noordwolde, de Hervormde Floreenpligtigen van dat dorp, en namiddags 2 uur, de Hervormde Floreenpligtigen van Boijl, in het Schoolge-bouw aldaar, ten einde:

1. Kerkvoogden te benoemen.
2. De Kerkvoogdij-Rekening op te nemen.
3. Te beraadslagen en te besluiten over eene **scheiding** der nu vacante ge-combineerde Kerkelijke Gemeente van Noordwolde en Boijl, met overdragt aan die van Noordwolde van het aandeel in de Pastorie aldaar, die van Boijl toekomende.
4. Eene Commissie te benoemen en te magtigen om vorenbedoelde scheiding te bevorderen.

Wolvega,
den 5 Februarij 1859.

J. SICKENGA, *Burgemeester.*
METZLAR, *Secretaris.*

08-02-1859 LC

* **Noordwolde**, 19 Feb. In eene vergadering van kerkvoogden en floreenpligtigen, bijgewoond door den E. Ach. heer burgemeester en den heer secretaris dezer gemeente, gisteren te Noordwolde en te Boijl gehouden, is met onderling goedvinden besloten tot eene splitsing dezer kerkelijke gecombineerde gemeente, en eene commissie benoemd, belast met de uitvoering der zaken, daar toe betrekking hebbende, alsmede om ten spoedigsten bestek en teekening te laten opmaken ter bouwing van eene pastorie te Boijl. Mogten de zaken gunstig afloopen, dan zullen Noordwolde en Boijl zich spoedig verheugen eik een eigen leeraar te bezitten, 't welk, wegens de grootte dezer gemeente, eene hoogstwenschelijke zaak is.

22-02-1859 PDAC

* **Noordwolde en Boijl**, 1 Febr. Heden werd voor deze gemeente het heugelijk berigt ontvangen, dat de splitsing dezer gecombineerde gemeente door de regering is goedgekeurd, zoodat binnen kort en Noordwolde en Boijl, zich kunnen verheugen in 't bezit van een eigen predikant.

Voorts is door de regering eene jaarlijksche toelage van f 400 toegekend tot het traktement van den predikant te Boijl (waarbij ook de gemeente f 400 voegt), alsmede eene subsidie van f 1000 door het fonds voor noodlijdende kerken, tot het bouwen eener pastorie in die gemeente.

04-02-1860 PDAC

NOORDWOLDE EN BOIJL, 1 Februarij. Heden werd voor deze gemeente het heugelijk berigt ontvangen, dat de splitsing dezer gecombineerde gemeente door de Regering is goedgekeurd, zoodat binnen kort én Noordwolde én Boijl zich kunnen verheugen in 't bezit van een eigen predikant.- Voorts is door de Regering eene jaarlijksche toelage van f 400 toegekend tot het tractement van den predikant te Boijl (waarbij ook de gemeente f 400 voegt), alsmede eene subsidie van f 1000 door het fonds voor noodlijdende kerken, tot het bouwen eener pastorie in die gemeente.

07-02-1860-LC

In 1860 woonden op de heide van het Oosterse- en Westerse Veld rond Noordwolde ongeveer 250 arme gezinnen, die naast het zware veenwerk manden vlochten om het schamele inkomen aan te vullen.

Eerder leefde in dit heidegebied rond Noordwolde een gezin, waar een veenarbeider van Duitse afkomst inwoonde. Het gezin droeg de naam van 'de Pieren', welke naam later is gewijzigd in 'Mandenmaker'. Het geslacht van deze familie Mandenmaker vormde in deze periode de 'aristocratie' onder de heidebevolking.

Die Duitse veenarbeider verstond de kunst om manden te vlechten van wilgenteen en leerde zijn gastgezin deze vlechtkunst ook. Dit 'kunstje' werd verder verspreid en zo gebeurde het dat dit werk in het bijzonder in het gebied rond Noordwolde werd uitgeoefend als huisarbeid.

De vrouwen en kinderen hadden het grootste aandeel in deze huisarbeid. Veel kinderen in het Oosterse- en Westerse Veld bleven daarom thuis van school.

Het gemeenteverslag van het jaar 1851 vermeldt: *dat 75 kinderen de school niet bezoeken wegens het onvermogen van de ouders om schoolgeld te betalen, terwijl zij bovendien de verdiensten van deze jeugdige kinderen niet kunnen missen.*

In 1860 werd de kerkelijke gemeente Noordwolde-Boijl gesplitst. Zowel Noordwolde als Boijl werden elk een zelfstandige kerkelijke gemeente. Vanaf het jaar 1700 was Noordwolde aan te merken als een kerkelijk dorp. Echter vanaf dit moment groeide de 'onkerkelijkheid', zowel in Noordwolde als in Boijl.

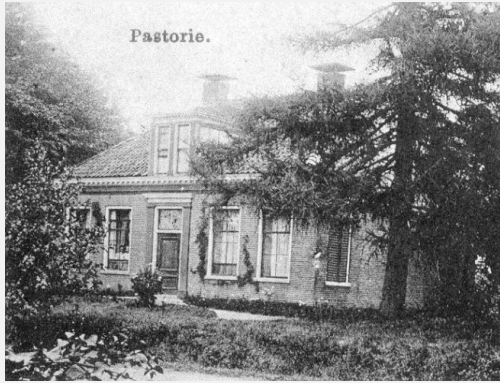
Aanbesteding.

 KERKVOOGDEN der Hervormde Gemeente van Boijl. zullen bij gesloten briefjes **AANBESTEDEN**:

Het BOUWEN eener nieuwe PASTORIE aldaar, overeenkomstig **BESTEK** en **TEEKENING**, ter inzage liggende bij den Kastelein **JAN KIERS** te Noordwolde.

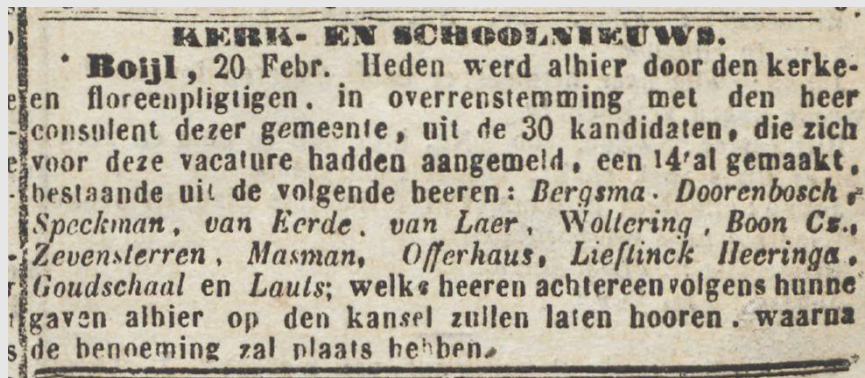
De inschrijvingsbiljetten op dit werk zullen vóór of op den 1 Maart 1860 moeten worden ingeleverd, bij den administrerenden Kerkvoogd **W. J. VAN RIESEN** te Rieseberkamp, zullende op Woensdag den 29 Februarij bevorens, 's morgens elf ure aanwijzing in loco geschieden nabij het Kerkgebouw te Boijl.

18-02-1860 PDAC

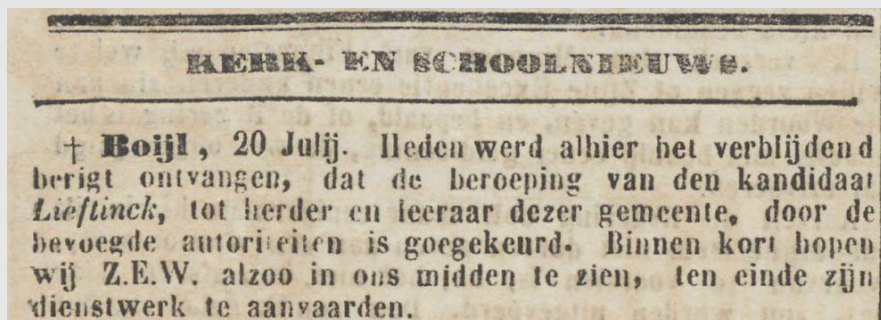

Na de splitsing van de kerkelijke gemeente Noordwolde en Boijl, werd in 1860 in Boijl een pastorie gebouwd.

De eerste predikant, die de nieuwe pastorie bewoonde was F.Lieftinck (1860-1863) en vervolgens: J.Reitsma (1864-1868), J.van Eerde (1869-1880), H.Ebbinga (1880-1886), R. Wieringa, enzovoorts
In 1936 werd dit pand weer gesloopt. Op de vrijgekomen plaats werd toen een nieuwe pastorie gebouwd.

23-02-1860 PDAC

24-07-1860 PDAC

Franciscus Lieftinck.

× 08-06-1835 Odoorn,

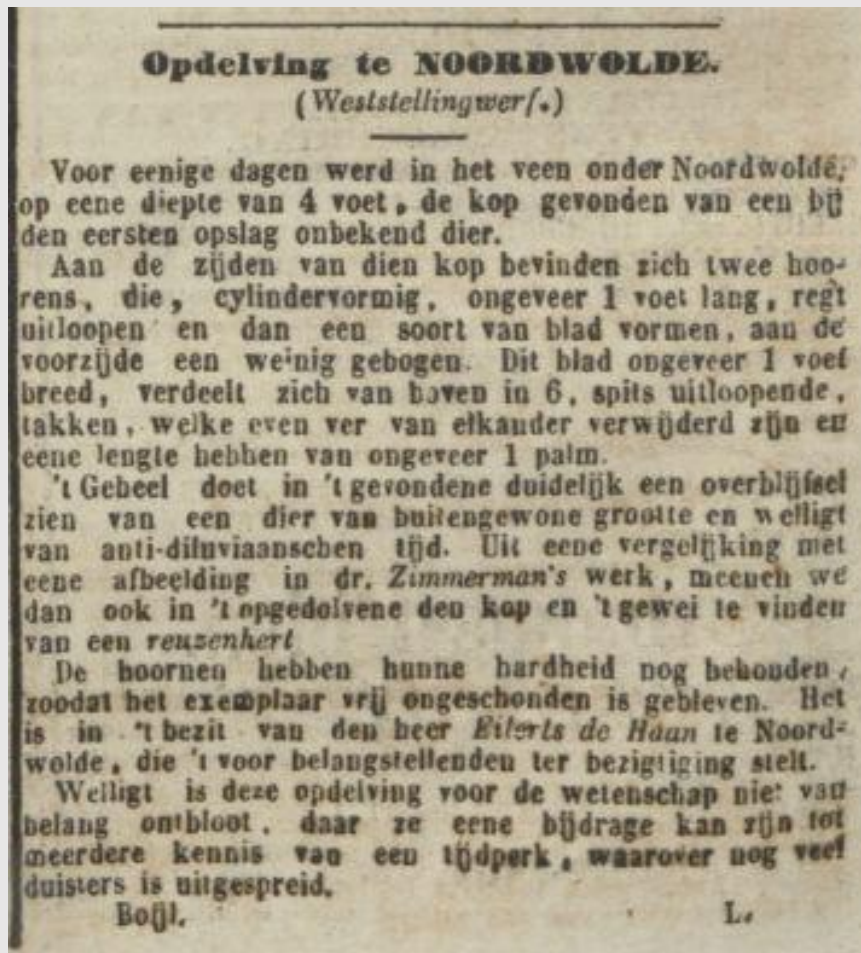
† 07-07-1917 Haarlem

In september 1860 werd ds. Franciscus Lieftinck (25) predikant in Boijl. Hij was de eerste predikant in de zelfstandige kerkelijke gemeente Boijl. Omgekeerd was Boijl zijn eerste standplaats.

Hij vertrok in oktober 1863 naar Kimsward (Fr). Op 18-02-1879 werd hij lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal en bleef dit tot op hoge leeftijd (tot 27-06-1917). Als Kamerlid hield hij zich bezig met zaken op het terrein van onderwijs, landbouw, waterstaat, visserij en defensie.

Hij was een vooruitstrevend liberaal, antimilitarist en tegenstander van vermenging van geloof en politiek. Verder stond hij bekend om zijn humor en zijn snedige interrupties. Ook zijn grote (materiële) rijkdom was algemeen bekend.

Franciscus Lieftinck was verwant aan de Nederlandse politicus Pieter Lieftink (1902-1989), Minister van Financiën in 4 opeenvolgende naoorlogse kabinetten van 1948-1952.

01-06-1861 PDAC

toelichting op de tekst van het artikel hierboven:

Het reuzenhert had een schouderhoogte van ca. 200 cm. Zijn grootte is vergelijkbaar met die van een eland. Het mannetje droeg een schoffelvormig gewei met een spanwijdte tot 350 cm. Het gewei woog ca. 25 kg en werd telkens 's winters afgeworpen. Het dier leefde vanaf zo'n 400.000 jaar geleden, ongeveer gelijktijdig met de wolharige mammoet, en stierf 10.000 jaar geleden uit. Zijn verspreidingsgebied was Europa en Centraal-Azië. Het reuzenhert bewoonde voornamelijk open bossen en halfopen grassteppen, maar tijdens de laatste ijstijd ook boomloze steppen.

De in het hierboven genoemde artikel d.d. 01-06-1861 heer *Eilerts de Haan* (1834-1899) was predikant in Noordwolde van 1860 tot 1868.

† Noordwolde, 10 Sept. Gisteren had er in het naburige Boijl een treffend ongeluk plaats. De dochter van de Wed. *Jonkers* naar de kuil gaande om water te halen, had het ongeluk voorover in het water te vallen, en werd weinige oogenblikken later door de bedroefde familie als een lijk er weder uitgehaald.

12-09-1861 PDAC

+ **Boijl**, 22 Maart. Gisteren avond hield het alhier bestaande zanggezelschap zijne gewone jaarlijksche pot-vertering. Met het zingen van eenige meerstemmige liederen werd het feest geopend. Den onderwijzer *Schieving*, bestuurder der vereeniging, werd door den secretaris uit aller naam een fraai geschenk overgereikt, als blijk van erkentelijkheid en achting. Onder 't genot der noodige ververschingen bragt men den avond vriendschappelijk door, terwijl nu en dan door 't aanheften van zangstukjes het feest werd opgeluisterd.

25-03-1862 PDAC

* **BOYL**, 23 Sept. De sterfte aan typhus en keelziekte is dit jaar alhier buitengewoon groot, en bedraagt tot heden ongeveer 10 pCt.
MEPPEL, 22 Sept. De sterke drank heeft hier weder een leven gekost. De persoon J. P., zich aan dronkenschap overgevend, liep bij den avond de lange brug mis en geraakte in de diepe vaart, waaruit hij nog wel levend op den wal werd gebragt, maar daarna spoedig is overleden. Ook zijn broeder heeft voor eenigen tijd op gelijke wijze het leven verloren.

25-09-1862 AH

F. HESSEL, te *Heerenveen*, heeft uitgegeven:
DRIE TEMPELS VERNIEUWD.
 TOESPRAAK AAN MIJNE GEMEENTE OP DEN
 HERVORMINGSDAG IN HAAR VERNIEUWD
 KERKGEBOUW,
 door **F. LIEFTINCK**, Predikant te Boijl.
Prijs 30 cents.

24-04-1863 LC

+ **Boyl**, 13 Mei. Als een bewijs hoe weinig het vertrouwd is kleine kinderen zonder opzigt te laten, moge weder het volgende dienen. Gisteren morgen had de vrouw van den arbeider J. M. alhier een keteltje met koffij, die ze juist had gezet, op de tafel geplaatst, waarna zij zich voor een oogenblik in de schuur begeeft, haar vierjarig kind alleen in de kamer achterlatende. Het kind maakt van de afwezigheid der moeder gebruik, neemt het tuitje van het koffijketeltje in den mond en drinkt van de kookende koffij. Een groot uur later was het kind reeds een lijk.

16-05-1863 PDAC

+ **Boijl**, 17 Aug. De landbouwer *W. Jager* te Rijsberkamp, heeft een aardappel (muisje) gewogen, die de zwaarte had van $\frac{2}{3}$ pond, terwijl de landbouwer *W. Roelen* te Zandhuizen er twee heeft gewogen (rotten), die te zamen $1\frac{3}{4}$ pond gewigt hadden. Een bewijs dus, dat ook in deze streken nog al dikke aardappelen groeijen.

20-08-1863 PDAC

Benoemd tot predikant bij de Hervormde gemeente te Boijl (Friesland), met algemeene stemmen, de kandidaat J. Reitsma, van Groningen.

12-12-1863 RC

Prof. Dr. J. Reitsma,
predikant in Boijl van
1864 tot 1868

Olieverfschilderij van Gerrit
Dirk Gratama, datering 1904.

Op 03-04-1864 werd ds. Johannes Reitsma de nieuwe predikant van de Nederlands Hervormde gemeente in Boijl.

Hij werd geboren in Oudemirdum op 15-12-1837 en overleed in Groningen op 23-02-1902. Uit zijn huwelijk met Louise van Sandick (1843-1919) in 1867 werden 6 kinderen geboren. Eén van de kinderen, Frits Reitsma (1876-1918), was predikant in Noordwolde van 1903 tot 1911.

Ds. Johannes Reitsma verliet Boijl in 1868 en werd predikant in Kooten (1868-1878) en daarna nog in Hoogezand (1878-1885).

In 1885 werd Prof. Dr. Johannes Reitsma 'Hoogleraar Leerstellige Godgeleerdheid, Geschiedenis van de Nederlands Hervormde Kerk en haar Leerstellingen en Nederlands-Hervormd Kerkrecht' aan de Faculteit der Godgeleerdheid en Godsdienswetenschappen in Groningen.

** J. B. HUBER te Groningen, heeft uitgegeven:
FRANCISCUS JUNIUS,
EEN LEVENSBELD UIT DE EERSTE EEUW
DER KERKHERVORMING,
DOOR
J. REITSMA,
Theol. Dr. en Pred. te Boijl.
Prijs f 1,50.

28-04-1864 OHC

+ Noordwolde, 4 Dec. Leest men zoo nu en dan wel eens in dit blad van hooge prijzen, die tegenwoordig voor de varkens worden bedongen, ook in dit opzigt kunnen de landbouwers dezer streken met die van andere plaatsen wedijveren. Zoo verkocht de heer *K. Mulder* alhier dezer dagen een varken voor den enormen prijs van honderd vijf en vijftig gulden, terwijl de wed. *S. Marks* te Boijl, er voor eenige dagen één heeft afgeleverd voor honderd twee en dertig gulden en vijftig cent. Voorzeker hooge prijzen, zoo als men die hier tot heden niet heeft gekend.

07-12-1865 PDAC

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN WESTSTELLINGWERF, provincie Friesland, maken bij deze bekend, dat op Vrijdag den 31 Augustus a. s., 's middags 12 uur, ten Gemeentehuize te Wolvega, bij inschrijving en opbod, zal worden aanbesteed:

Het **Aanleggen** eener **Aardebaan** en het **Bestraten van Dezelve**, strekkende van af den Straatweg bij de Kerk te Noordwolde tot den Oosthoek van den Pastorie-tuin te Boijl, lang p. m. 4035 strekkende el.

De aanwijzing zal plaats hebben op Donderdag den 30 Augustus a. s., 's namiddags 1 uur, te beginnen bij Noordwolde.

Het bestek zal ter lezing liggen in *Friesland* en elders, waar zulks gebruikelijk is, terwijl hetzelfde overigens op franco aanvraag tegen voldoening van 50 cents is te bekomen ter Secretarie van Weststellingwerf te *Wolvega*.

Wolvega, *Burgemeester en Wethouders voornoemd*,
4 Augustus 1866.

J. SICKENGA.
S. SLEESWIJK, *Secretaris*.

24-08-1866 LC

Aanbesteding van een Straatweg

van MAKKINGA door ELSLOO tot den PASTORIETUIN te Boijl, over eene lengte van ruim **10,000** el,

op Dingsdag den 29 Januarij 1867, des voormiddags te elf uur, ten Gemeentehuize van Ooststellingwerf te Makkinga.

Aanwijzing op Maandag 28 Januarij e. k., des voormiddags te 10 1/2 uur te Boijl en 's middags 12 uur te Elsloo.

Bestekken en voorwaarden verkrijgbaar bij de Gemeentebesturen van Ooststellingwerf en Weststellingwerf.

Makkinga, 7 Januarij 1867.

Burgemeester en Wethouders van Ooststellingwerf,

P. A. BERGSMA.

B. BIJL, *loco Secretaris*.

11-01-1867 LC

Brand te Genemuiden.

Ontvangen voor de slagtoffers bij den brand te Genemuiden de opbrengst eener kerkcollecte te Boijl, ten bedrage van f 5—.

28-04-1868 PDAC

† **Noordwolde**, 29 Junij. Met genoegen kunnen wij melden, dat de straatweg van hier door Boijl tot aan de grenzen van Ooststellingwerf geheel is afgevoerd en voor de communicatie is geopend. Wij hopen, dat de aansluiting in Ooststellingwerf spoedig moge gereed zijn, en de straatweg alzoo van hier tot Makkinga kan gebruikt worden.

02-07 1868 uit PDAC

INGEZONDEN STUKKEN.

Kiezers van Weststellingwerf!

De 3de Augustus a.s. is voor u een gewichtige dag, want dan wordt gij op nieuw ter stembus geroepen, om uit vier personen twee te kiezen tot leden voor den Gemeenteraad. Wij willen in de verste verte u geene personen opdringen. Alleen geven wij u in overweging, of het niet billijk is, dat de heeren *H. B. Krol* te Noordwolde en *Lambert ten Kampe* te Blesse nu gekozen worden.

De heer mr. *S. G. Manger Cats* heeft bedankt; dus, wordt deze gekozen, dan kunnen wij nog eens weer stemmen.

Vereenigt u als één man op de heeren *H. B. Krol* en *L. ten Kampe*. Blijft niet te huis, gij kiezers! van Noordwolde, Boijl, Finkega, Steggerda, Peperga, de Blesse en Blesdijke. Toont, dat gij niet onverschillig zijt. De heeren *Krol* en *ten Kampe* zijn mannen, aan wie gij gerust uwe gemeente-belangen kunt toevertrouwen. Wij vertrouwen, dat men in de dorpen, die ten Noorden van de Linde liggen, het met ons eens zal zijn, dat het meer dan billijk is, om nu de heeren *Krol* en *ten Kampe* te kiezen. Immers! het is regtvaardig, dat de afdeelingen der gemeente voor zooverre mogelijk naar de bevolking worden vertegenwoordigd. En dan hebben de dorpen Blesse en Noordwolde *regtmatische* aanspraak, dat a.s. Dingsdag gekozen worden de heeren *Krol* en *ten Kampe*.

Nogmaals kiezers, waakt! Geen uwer mag a.s. Dingsdag thuis blijven.

Doet zooda's wij, vult uw stembiljet in met de namen

H. B. Krol te Noordwolde

en

Lambertus ten Kampe te Blesse.

Eenige kiezers van Weststellingwerf.

02-08-1869 uit PDAC

Zathe en Landen te Boyl.

De Notarissen J. C. METZLAR te Oldeberkoop en J. G. H. TER HORST te Steenwijk zullen, Dingsdag den 28 December 1869, middags 12 uur, bij R. W. CNOSSEN te Noordwolde,

provisieeel veilen:

Eene vruchtbare **ZATHE** en **LANDEN** te Boyl, eigen aan J. P. ZEEPHAT aldaar, bestaande uit **Boerenhuizinge** en **Schuur**, afzonderlijk staande **Arbeiderswoning**, beste **Bouw-, Weid- en Mooilanden**, **Veen**, **Boschgrond** en **Meideveld**, zamen groot 28 Hectares 88 Ares en 18 Centiares. In 18 perceelen door nummerpaaltjes aangewezen. Breder omschreven in Verkoopboekjes, bij Notarissen verkrijgbaar.

24-12-1869 PDAC

Boelgoed te Boijl.

De Notaris J. C. METZLAR te Oldeberkoop zal Dingsdag den 14 September 1869, voormiddags 9 uur, ten sterfhuize van JACOBUS VEURMAN te Boijl, bij boelgoed verkoopen:

16 kalfde **Koeijen**, 5 **Malveren**, 2 oude **Varkens**, 2 **Riggen**, 2 **Ruinpaarden**, waaronder 1

vijfjarige, 2 Friesche en 7 Drentsche **Schapen**, eene partij **Kippen**, 3 **BOERENWAGENS**, 1 **KAPWAGEN**, 2 **PLOEGEN**, 2 **EIDEN**, 1 **STEL**, 13 koperen **MELKVATEN**, 3 **TONNEN**, 1 **KARN**, 1 ijzeren **WAAG**, 5 **KETELEMERS**, 2 **MELKEMMERS**, **PAARDETUIGEN** en verdere **Boerengereedschappen**, eene partij **Hogge** in het stroo, eene aanzienlijke partij **Hooi** in perceelen en hetgeen meer zal worden aangeboden.

 Voorts: 5 perceelen te velde staande **Boekweit**, 1 dito **Maai** en 8 dito

Aardappelen.
Eindelijk, na afloop daarvan, *verhuren*: 19 perceelen uitgezaai.

07-09-1869 PDAC

BOIJL, 8 Sept. Werd hier voor eenigen tijd een gouden munt gevonden met het opschrift: „Philippus, Koning van Spanje, Hertog van Gelderland,” thans is hier door een der schoolkinderen bij de school een zilveren munt gevonden van denzelfden tijd, waarvan het latijnsche opschrift, rondom het borstbeeld van Philips dus luidt: „Philippus, bij de gratie Gods, Koning van Spanje en Graaf van Holland.” Aan den anderen kant leest men: „De Heer is mijn helper.”

Voor ruim vijftien jaar, bij het graven der fundamenten voor de nieuwe school, zijn hier onderscheidene oude munten van verschillende grootte gevonden. Het schijnt dus, dat de grond hier nog al schatten uit den Spaanschen tijd bevat.

11-09-1869 DNB

Met de Spaanse tijd wordt bedoeld de periode van 1556-1648. In 1555 volgde Filips II (1527-1590) zijn vader Karel V op. Deze was keizer van Spanje en heerste over een groot koloniaal rijk, waartoe ook de Nederlanden behoorden.

De katholieke Filips II werd koning van Spanje en o.a. van de Spaanse Nederlanden. De calvinistische bevolking in het noordelijke deel van de Nederlanden (met een groeiende rol voor het Huis van Oranje-Nassau) werd hard aangepakt middels onderdrukking en uitbuiting. Dit leidde in 1566 tot de Beeldenstorm, die in het rooms-katholieke zuidelijke deel begon. Filips II stuurde hierop de geduchte hertog van Alva om orde op zaken te stellen. De gebeurtenissen die volgden, leidden tot de Nederlandse Opstand en een langdurige strijd, die bekend is als de Tachtigjarige Oorlog (1576-1648).

In 1581 scheidden de noordelijke gewesten zich van de zuidelijke af en verklaarden zich onafhankelijk onder de naam Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Bij de Vrede van Münster in 1648 werd de grens tussen de beide gebieden vastgesteld.

In Frankrijk kwamen de pokken nog veel voor. Toen in juli **1870** een oorlog uitbrak tussen Frankrijk en Pruisen, verspreidde het pokkenvirus zich snel.

Troepenbewegingen, de vlucht van duizenden Parijzenaren en het transport van Franse krijgsgevangenen naar verschillende plaatsen in Duitsland hadden een grote epidemie tot gevolg.

In Nederland eiste deze pokkenepidemie 700 slachtoffers. In het jaar daarop was het aantal gestegen tot bijna 16.000 doden. In **1872** daalde het aantal tot 3.700 en weer twee jaar later was de epidemie voorbij.

Het was in die tijd overigens normaal dat jaarlijks enkele honderden mensen slachtoffer werden van deze ziekte.

In **1870** werd in Nederland de doodstraf afgeschaft. Hiervoor werd deze strafmaatregel nog slechts zelden toegepast.

In de volgende eeuw, in 1943, werd de doodstraf tijdelijk opnieuw ingevoerd.

In **1873** bracht het Amerikaanse bedrijf Remington de eerste schrijfmachine (typemachine) op de markt in New York. Hiervoor werden de brieven en de officiële documenten met de hand geschreven, vaak door klerken.

— Te Boijl is een huurder, die niet verkoos het door hem bewoonde huis, zooals hem was aangezegd, met den 1sten November te verlaten, eenvoudig de woning afgebroken.

04-01-1872 DLoc

Sedert vijf jaar worden te Boijl in Weststellingwerf gedurende het winter-halfjaar aan arme kinderen, die de school bezoeken, tusschen de schooluren boterhammen uitgedeeld. Gemiddeld profiteerden daarvan 15, en 't middel werkte zóo goed dat zij thans zelden eene les verzuimen.

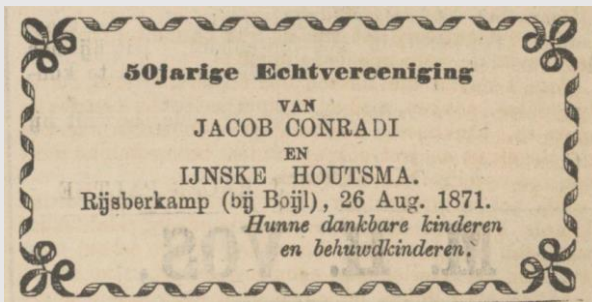
29-04-1872 NvdD

De bevolking der Koloniën van de Maatschappij van weldadigheid (gemeente Weststellingwerf) bestond op 10. Januari jl. uit 280 mannen en 299 vrouwen, te zamen 539 zielen. Hiervan behoorden tot het dorp Boijl 72, Noordwolde 272, Steggerda 158 en Vinkega 37.

27-05-1872 NvdD

* VLEDDER, 11 Juli. Dezer dagen hebben er opmetingen plaats gehad van een ontworpen straatweg van hier over Doldersum, een gedeelte van Frederiksoord (kolonie N°. 7) en eenige landgoederen naar Elsloo of Boijl in Friesland, waardoor dus tusschen genoemde provincie en deze gemeente eene nieuwe verbinding zou tot stand komen. Daar er van particuliere zijde belangrijke bijdragen voor den aanleg van dien weg zijn toegezegd, vleit men zich, dat dit nieuwe communicatiemiddel zal tot stand komen.

14-07-1872 AH

28-08-1871 PDAC

20-05-1873 PDAC

Boijl (Drente), 22 Jan. Bij de tegenwoordige duurte der koffie beginnen de menschen — even als in den franschen tijd, aan iets anders te denken, geschikt om dien duren drank te vervangen. Toen dronk men koffie van gebrande rogge, vertellen de oude huismoeders, en thans beginnen groene erwten de plaats der koffieboonen te vervangen. Zij worden, gelijk de koffieboonen, met een weinig boter gebrand. Zij, die er de proef van genomen hebben, zeggen, dat het heel best kan. Welk een fortuintje! Ieder doe er zijn voordeel mee. *(Pr. Dr. en A. Ct.)*

26-01-1874 DT

In de jongst gehouden vergadering van 't nieuw opgerichte ziekenfonds voor werklieden te Noordwolde, Boijl en Vledder, is gebleken dat dit fonds reeds 1300 leden telt. Dit fonds, dat zeker eenig is ten platten lande, ondervindt hoe langer zoo meer de sympathie der arbeidersbevolking.

14-07-1874 NvdD

De Hervormde Floreenplichtigen van het Dorp Boijl worden bij deze door Kerkvoogden opgeroepen, om te compareeren ten huize van H. Nolles te Boijl, op Dinsdag den 26 October 1875, 's namiddags te vier uur, ten einde:

1. op te nemen en na goedkeuring te arresteren de Rekening van de Kerkvoogdij-Administratie over het jaar 1874;
2. te benoemen een Kerkvoogd in plaats van den aftredende, en
3. te behandelen en te besluiten op de verder ter tafel te brengen punten en voorstellen.

Boijl, 10 October 1875.
De Kerkvoogden van Boijl,
W. J. VAN RIESEN.
M. E. AKKERMAN.
W. A. JAGER.

12-10-1875 LC